

ВІД КОРИСНИХ НАВИЧОК ДО ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Оксана Кулешова

У статті розглядаються результати моніторингового дослідження, присвяченого проблемі формування життєвої компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: життєва компетентність, корисні навички, життєзабезпечувальні структури, моніторинг.

ОТ ПОЛЕЗНЫХ НАВЫКОВ К ЖИЗНЕННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Оксана Кулешова

В статье рассматриваются результаты мониторингового исследования, посвященного проблеме формирования жизненной компетентности учащихся общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: жизненная компетентность, полезные навыки, жизнеобеспечивающие структуры, мониторинг.

FROM USEFUL SKILLS FOR LIFE COMPETENCIES

Oksana Kuleshova

The article deals with the results of the monitoring study on the problem of the formation of life competence of students of secondary schools.

Key words: life competence, useful skills, life supporting structures, monitoring.

Сучасний світ характеризується динамічністю, суперечливістю та непрогнозованістю, вимагаючи від людей, які намагаються бути успішними, певних психологічних якостей, сформованої звички працювати, прагнення досягти життєвого успіху, реалізувати власний потенціал. Відповідно перед освітою постає завдання підготувати самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти в розв'язанні соціальних, виробничих та економічних завдань. Перед освітянами виникає завдання сформуванню в учнів цілу низку таких життєво необхідних навичок, як здатність учня до самообслуговування, адаптації до самостійного життя в суспільстві, вибору позитивної поведінки, що допомагає особистості впоратися зі щоденними проблемами. Реалізації цього завдання може сприяти впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів курсу за вибором «Корисні навички». Відповідний курс упроваджується з метою підвищення ефективності навчання, допомоги учням в оволодінні навичками, що дозволяють адаптуватися до вимог життя в сучасному суспільстві, розвитку здатності вирішувати життєві проблеми, приймати самостійно рішення, спілкуватися з ровесниками та дорослими, установлювати міжособистісні стосунки.

Департаментом освіти, науки та молоді Миколаївської обласної державної адміністрації було ініційоване проведення моніторингового дослідження сформованості корисних навичок в учнів загальноосвітніх навчальних закладів Миколаївської області з метою отримання інформації щодо впровадження курсу за вибором «Корисні

навички» у загальноосвітніх навчальних закладах Миколаївської області.

Протягом лютого 2014 року у 85-и загальноосвітніх навчальних закладах області проведено зазначене дослідження. Респондентами стали 2 809 учнів 8–11 класів, оскільки саме ця вікова категорія є потенційним споживачем зазначеного курсу.

Дослідження проведено методом опитування. Респондентам запропоновано заповнити анкету із забезпеченням принципу конфіденційності щодо результатів. Також був отриманий масив статистичних даних щодо викладання курсу «Корисні навички» у ЗНЗ Миколаївської області. Такий підхід дозволив порівняти потреби школярів із реальною пропозицією, що їм надається в навчальних закладах області.

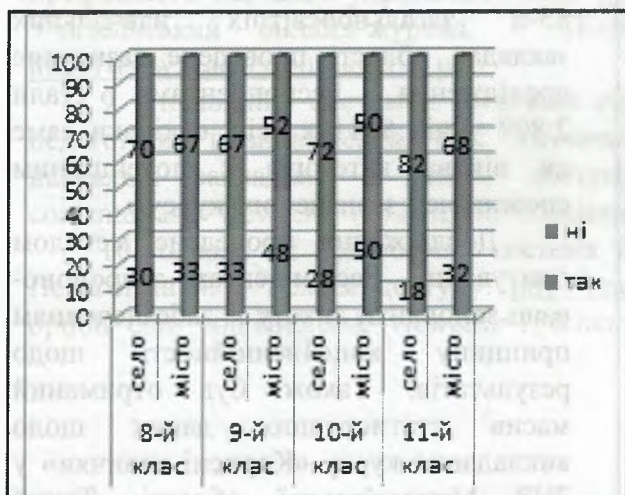
Проведений аналіз статистичних даних дозволяє стверджувати, що курс «Корисні навички» викладається лише у 13-и ЗНЗ області. Відповідно ним охоплені 133 із 9 669 учнів 8-х класів (1,4 %), 99 із 9 521 учня 9-х класів (1 %), 10 із 6 237 учнів 10-х класів (0,2 %), 12 із 6 592 учнів 11-х класів (0,2 %).

Шляхом опитування були виявлені певні тенденції щодо бажання вивчати цей курс учнями. Виявлено, що хлопці потребують такого курсу значно менше, ніж дівчата (діаграми 1, 2). Однак серед хлопців-десятикласників із міської місцевості співвідношення відповідей «так – ні» становить 50 % на 50 %. Найбільшу цікавість до курсу виявляють дівчатка дев'ятикласниці з міської місцевості (68 %). Також спостерігається тенденція щодо меншої зацікавленості курсом серед обох груп респондентів, що проживають у сільській місцевості. Можливо це пов'язане з більшою завантаженістю сільських дітей удома.

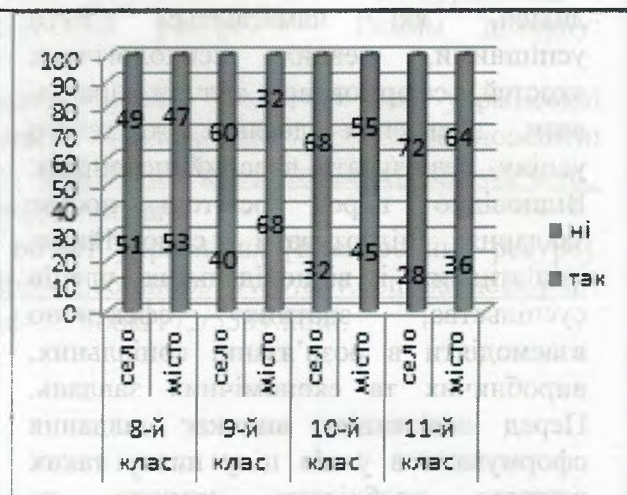

Чи маєте Ви бажання відвідувати курс за вибором «Корисні навички»?

Розподіл відповідей хлопців
Діаграма 1

Розподіл відповідей дівчат
Діаграма 2

Розглядаючи курс «Корисні навички» як продуктивний інструмент формування життєвої компетентності учнів, у межах дослідження приділялась увага ступеню сформованості різних її складових.

Поділяючи погляд Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова щодо структури життєвої компетентності [2; 4], шляхом анкетування учнів 8–11-х класів виявлено ступінь сформованості таких компетенцій:

- здорового способу життя;
- психологічної стійкості;
- самопізнання;
- життєпобудови;
- здійснення та реалізації життєвого вибору;
- життєвдосконалення.

Життєві компетенції особистості проявляються через вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, здатність обирати адекватні та ефективні способи розв'язання життєвих проблем, знання своїх особистих якостей, достоїнств і недоліків, здатність до самовдосконалення, здатність розуміти та правильно оцінювати інших людей,

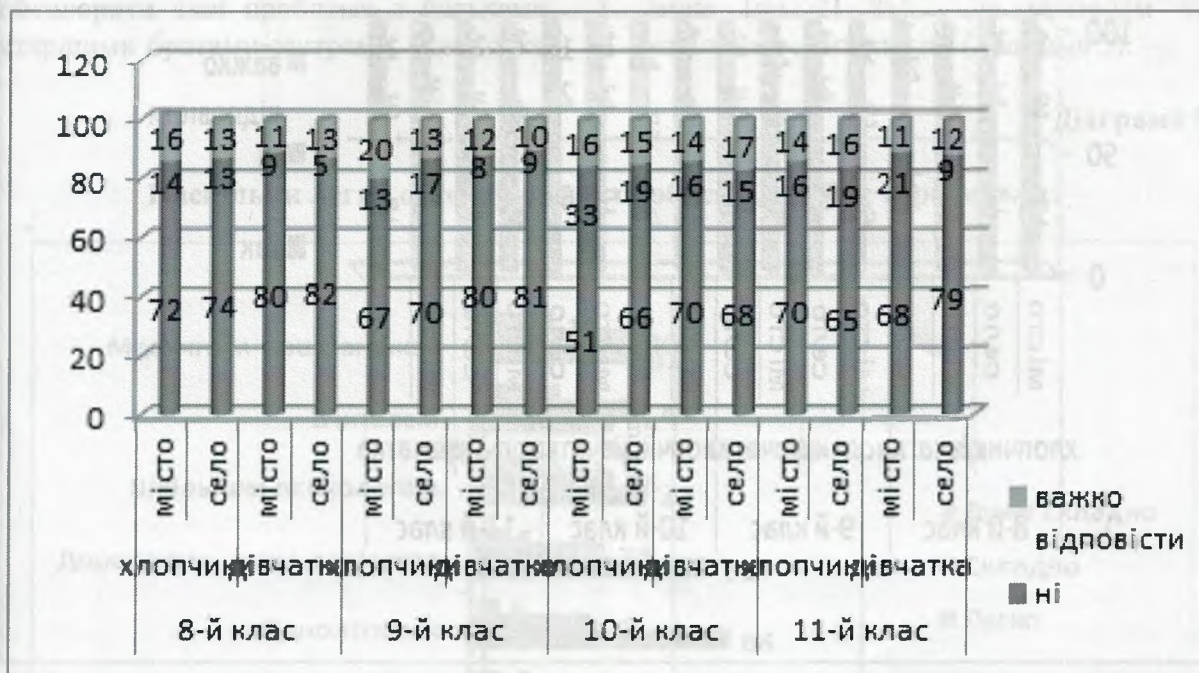
установлювати з ними адекватні форми спілкування, проявляти толерантність у стосунках; уміння керувати собою й обставинами свого життя, здатність особистості перебувати в соціумі й відповідно діяти [1].

Для продуктивного життєздійснення людині потрібні певні особистісні якості, особливо гостро необхідні в умовах радикальних змін у суспільстві, коли відбувається руйнування форм, цінностей, життєвих орієнтирів, боліче зріють та вкорінюються нові ціннісно-нормативні основи життєустрою. Уміння жити в нових умовах безпосередньо пов'язане з особистісною активністю, упевненістю у своїх силах. Людям, яким не властиві ці якості, важко адаптуватися до нових умов. Під час аналізу результатів опитування виявлено, що переважна більшість респондентів вважає розвиток особистісних якостей фактором, що позитивно впливає на добробут людини (діаграма 3). Разом із тим спостерігається тенденція, що хлопці надають розвитку особистісних якостей дещо меншого значення, ніж дівчата.

Діаграма 3

Розвиток особистісних якостей позитивно позначається на добробуті людини

Щодо впевненості у власних силах у процесі життєздійснення 46 % опитаних зазначили, що довіряють власним силам, 40 % – швидше довіряють. Частина тих, хто не довіряють своїм силам, становить 14 %.

За словами Е. Хемінгуея «Кожна людина народжується для якоїсь справи. Кожний, хто ходить по землі, має свої обов'язки». Виявити своє життєве покликання – завдання з надскладних, що потребує відповідного рівня здатності до самопізнання, спроможності адекватно оцінити власні здібності, психологічні особливості.

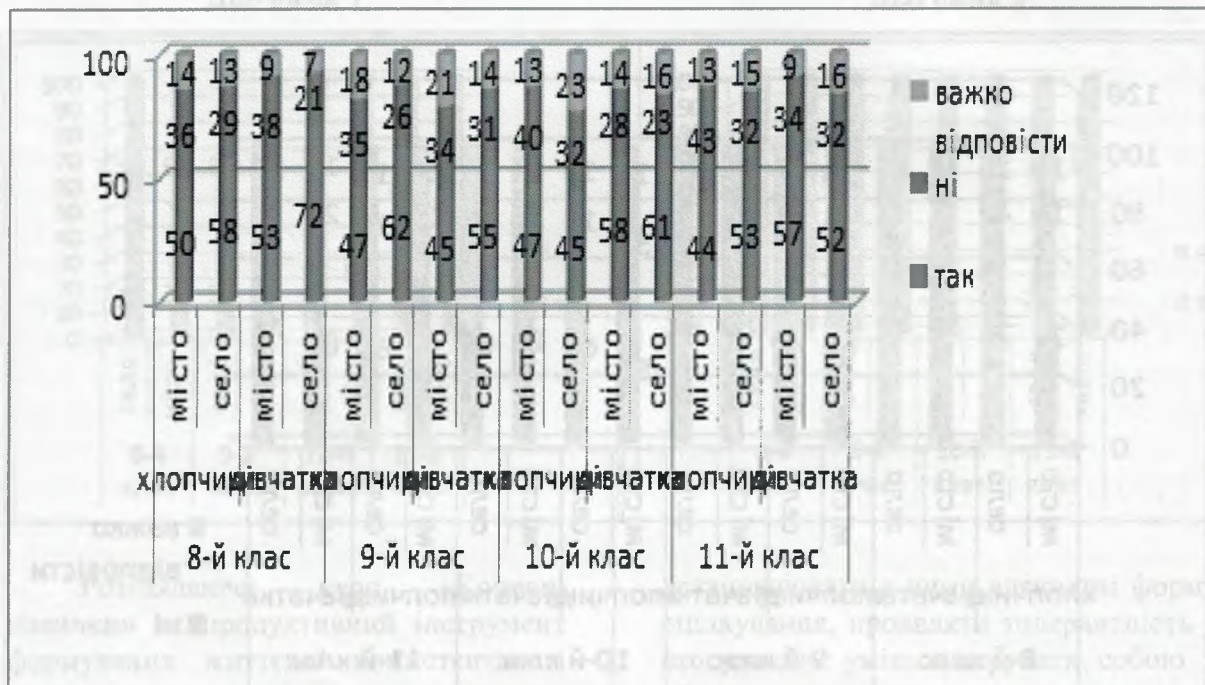
Відповідаючи на питання про чинники, що найбільше впливають на досягнення успіху в житті, більшість респондентів назвала віру в себе, (1 478); високий рівень освіти, професіоналізм (1 286); прагнення досягти якомога більшого в житті

(1 083). Така тенденція властива всім віковим категоріям опитаних незалежно від статевої приналежності.

Оскільки життя – процес динамічний, сповнений суперечностей, проблем, критичних ситуацій, людині необхідно вміти вибрати найефективніший варіант поведінки в тій чи іншій ситуації; регулювати власні емоційні стани, самостійно осмислювати і впливати на життєві процеси, долати кризи [3]. Стосовно прагнення самостійно осмислювати своє життя, учасникам дослідження було запропоноване питання, аналіз відповідей на яке дозволяє стверджувати, що в середньому 52 % учнів аналізують свої вчинки. Разом із тим значною є частина дітей, які не мають цієї навички (діаграма 4). Причому немає статистично значимої різниці у відповідях хлопчиків і дівчат.

Я не займаюся «самокопанням», аналізом своїх учинків. Що зроблено, те зроблено

Дефіцит такої якості як здатність до самоаналізу спричиняє утруднення у вирішенні життєвих проблем, уникнути яких не може жодна людина.

Для успішного життєздійснення людина має досліджувати своє життя. Опиняючись у різних життєвих ситуаціях, доводиться пояснювати свої та чужі життєві події, узагальнювати життєвий досвід, будувати на основі цієї інформації теорію себе та власної поведінки. Однак не завжди молодим людям властиво проводити рефлексію щодо свого життя.

Шляхом опитування визначено, що 68 % респондентів здатні до самоаналізу, 43 % – до аналізу поведінки інших людей. Стосовно самостійності у вирішенні життєвих проблем виявлено, що 28 % опитаних мають із цим утруднення.

У складній життєвій ситуації 48 % опитаних можуть розраховувати лише на себе, 40 % – на батьків, 6 % – на

друзів, 3 % – на друзів, 3 % – на друзів.

Стосовно частоти виникнення проблемних ситуацій із батьками, учителями, однолітками респондентам були запропоновані декілька питань, відповіді на які дозволяють стверджувати, що в середньому 45 % опитаних стикаються з цією проблемою іноді, а 8 % – дуже часто. Проблеми з учителями виникають рідше, ніж із батьками. У середньому 62 % респондентів зазначили, що іноді мають такі ситуації, причому дівчатка переважають у цій групі. З однокласниками утруднення в спілкуванні іноді мають 46 %, дуже часто – 9 %. Слід зазначити, що група респондентів із числа дівчат стикається із цією проблемою частіше. Такі дані свідчать про необхідність розвитку особистісних якостей, що дозволяють конструктивно розв'язувати життєві завдання.

Здатність гармонійно будувати взаємини з людьми сприяє особистій

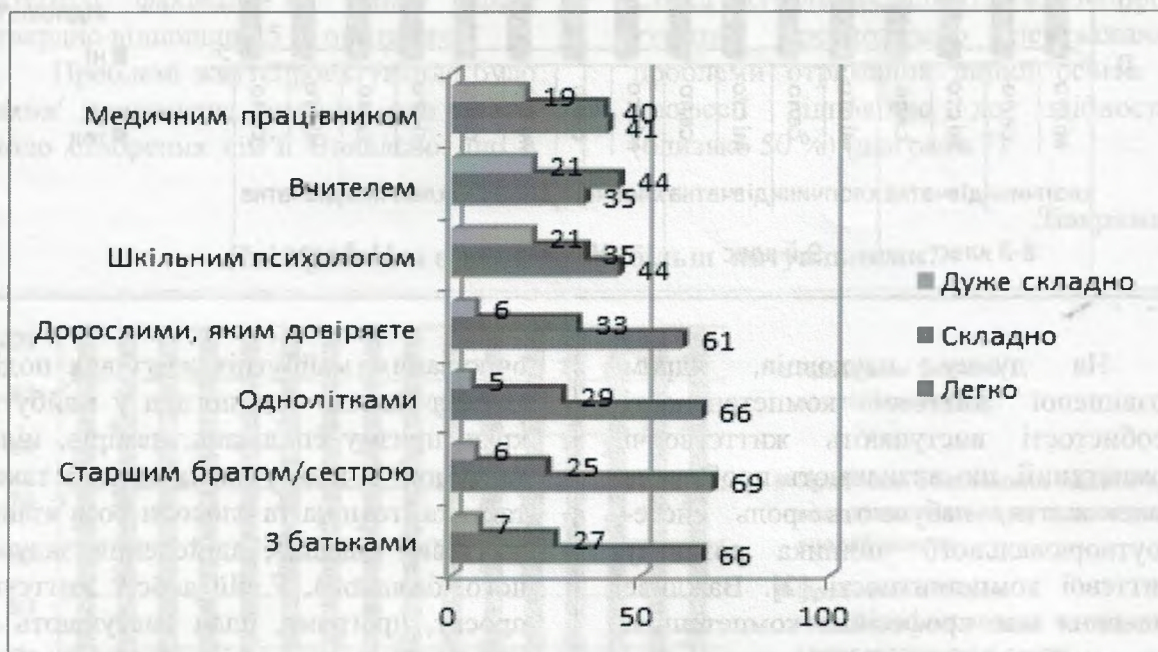

самореалізації людини. Для виявлення, наскільки учням 8–11-х класів притаманна ця властивість, було використане питання, що стосувалося здатності обговорити свої проблеми з батьками, старшими братами/сестрами, однолітка-

ми, психологом тощо. З'ясовано, що найбільша частина опитаних (69 %) легко обговорює свої проблеми зі старшими братами/сестрами, найскладніше (по 21 %) – із учителем та шкільним психологом (діаграма 5).

Діаграма 5

Наскільки легко обговорювати проблеми, що Вас турбують із:

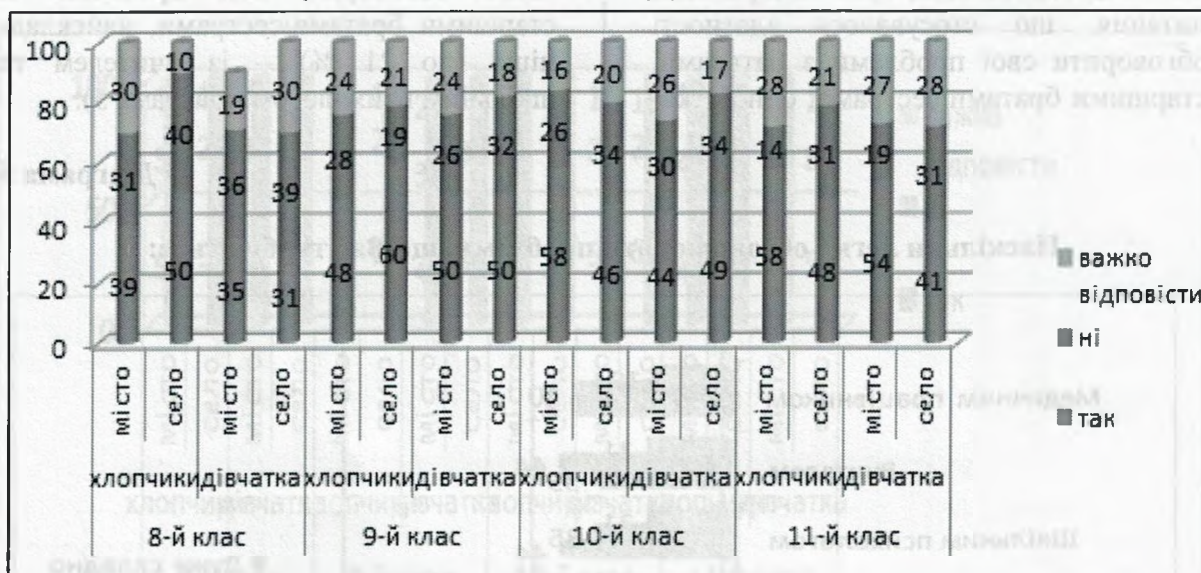
Конструктивну роль у життєздатності може відігравати досвід подолання життєвих труднощів, стресових станів, тобто досвід, пов'язаний із напруженням життєвих сил особистості, емоційно-вольовими зусиллями. Життєві труднощі неоднаково впливають на внутрішній світ людини. Їх вплив залежить від уявлень особистості про себе, систему цінностей, особистої значущості негативних подій, здатності оцінювати і гнучко переосмислювати життєві ситуації. Для виявлення здатності до подолання життєвих труднощів учасникам була запропонована група тверджень, із якими необхідно було позначити ступінь згоди/незгоди.

Переважає більшість опитаних (60 %) стверджує, що досить легко справляється із цією проблемою. При цьому 54 % опитаних важко долають стресові стани. Очевидно, що більшість опитаних не достатньо спроможні до самопізнання.

У процесі життєздійснення чимале значення для людини має вміння спиратися на власний життєвий та чужий конструктивний досвід. За результатами опитування, лише 47 % респондентів використовують конструктивні елементи чужого життєвого досвіду у власному житті. Причому цей показник у групі дівчаток 8–9-х класів дещо менший, ніж у групі хлопців цього ж віку (діаграма 6).

Чи використовуєте Ви конструктивні елементи чужого життєвого досвіду у власному житті?

На думку науковців, ядром розвиненої життєвої компетентності особистості виступають життєтворчі компетенції, що визначають проблемне поле життя, набувають роль системоутворювального чинника розвитку життєвої компетентності [2]. Важливе значення має професійна компетенція, що визначає успішність людини в професійній діяльності, утворює важливий сегмент проблемного поля життя.

Свідома побудова людиною свого життя неможлива без навички цілепокладання. Одним із питань анкети було питання про те, чи замислюються учасники опитування над сенсом свого життя. Тішить той факт, що переважна більшість опитаних відповіла «так». Разом із тим сумарно частка тих, хто відповіли «ні» і «важко відповісти», у середньому становить п'яту частину.

Ефективне життєздійснення неможливе без чіткої життєвої лінії, своєрідного проекту життя. Життєпроекування дає особистості спроможність діяти та приймати життєві рішення з відповідним часово-просторовим випередженням відносно

очікуваних, майбутніх життєвих подій. Проект життя – це погляд у майбутнє крізь призму сподівань, намірів, цілей та думок. У ньому визначаються також тактика, техніка та способи розв'язання життєвих завдань, здійснення задуманого, бажаного. У цій якості життєвий проект, програма, план виступають як інструменти саморегулювання особистістю свого життєвого процесу, спрямовуючи його наперед визначеним шляхом. 80 % опитаних планують власну життєву перспективу. Із майбутньою професією визначилися 75 %.

Серед факторів, що вплинули на вибір майбутньої професії, перше місце посідає самостійний вибір (1 641), другу позицію займає порада батьків (1 243). Інші фактори мають значний відрив: рідні мають таку професію (413), порадили друзі (409), друзі обрали таку професію (245). Імовірно, що ці фактори не стільки мають менше значення, скільки носять латентний характер і не помічаються респондентами.

Серед критеріїв для вибору професії найбільш популярним є критерій «висока оплата праці» (44 %),

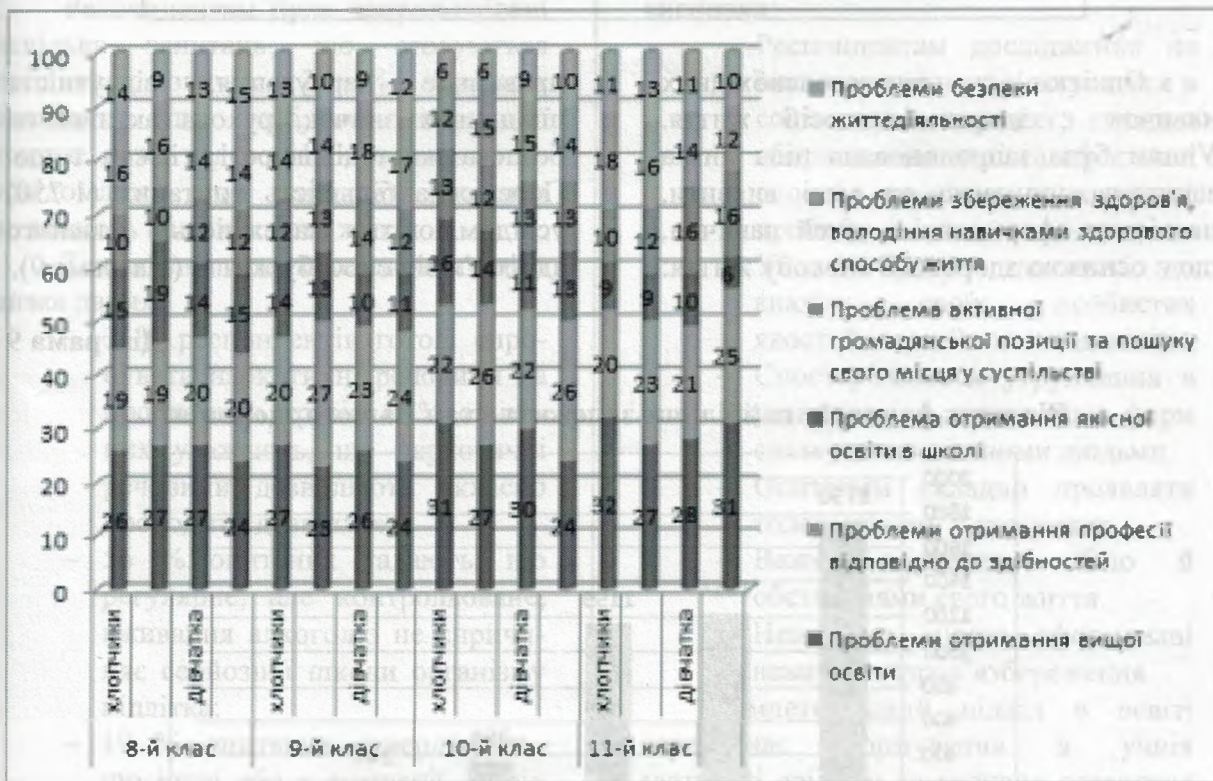
на другому – престижність професії (30 %), на третьому – суспільна корисність професії (17 %). На критерій, що стосувався затребуваності професії на ринку праці, практично не зважають, що свідчить, імовірно, про готовність працювати не відповідно до спеціальності, зазначеної в документі про освіту. Адже на питання про поінформованість щодо попиту на певні категорії фахівців на ринку праці ствердно відповіли 65 % опитаних.

Проблемі життєпроекування було також присвячене питання про плани щодо створення сім'ї. Виявлено, що в

середньому 41 % опитаних над цією проблемою не замислюються. При цьому спостерігається тенденція до зменшення такого показника в групі дівчат 10–11 класів (32 %). Значна частина тих, хто не замислюється над цією проблемою, може говорити про недостатньо сформовану навичку життєвого самовизначення, узгодження з іншими цілями в життєвому проекті. Серед актуальних аспектів життєпроекування прогнозовано переважають проблеми отримання вищої освіти та професії відповідно до здібностей (близько 50 %) (діаграма 7).

Діаграма 7

Які проблеми є для Вас найбільш актуальними?

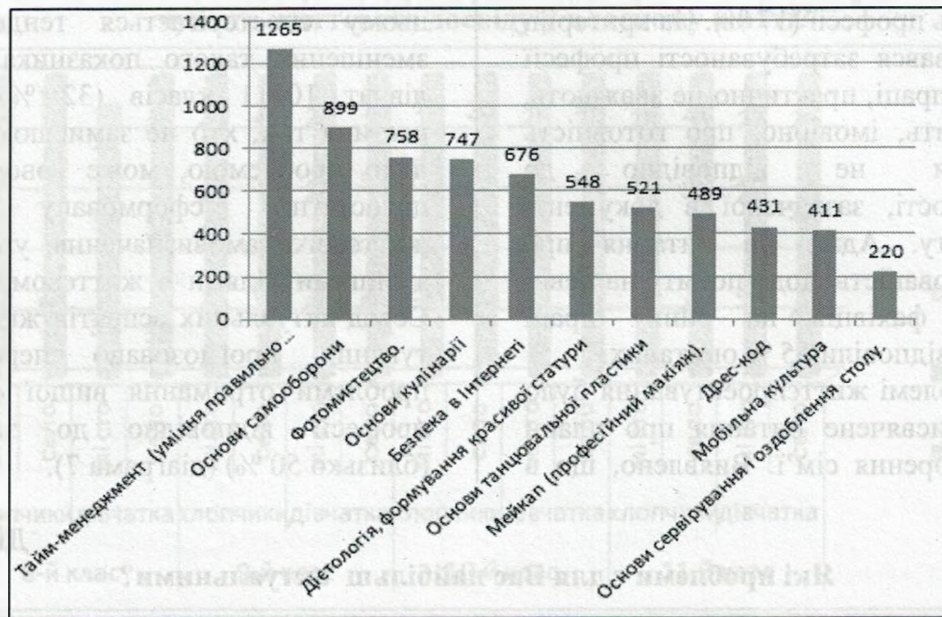
У рамках дослідження учням було запропоновано обрати ті корисні навички, якими вони хочуть оволодіти. 1 265 опитаних прагнуть оволодіти

навичками тайм-менеджменту, 899 – основами самооборони, 758 – фотомистецтвом тощо (діаграма 8).

Діаграма 8

Якими корисними навичками Ви хотіли б оволодіти в школі?

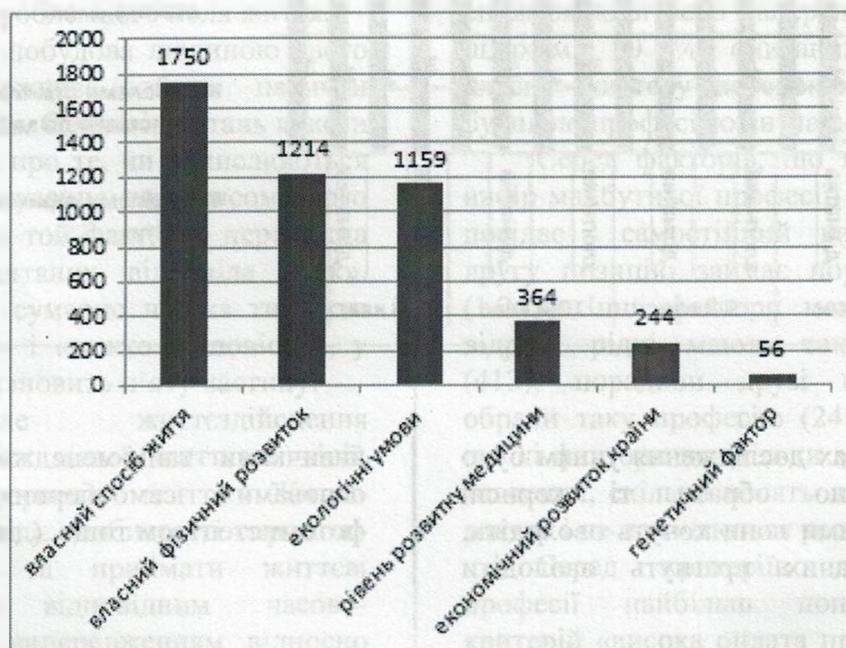

Однією із життєвонеобхідних навичок є здоровий спосіб життя. Учням була запропонована ціла низка запитань, що мала на меті виявити, наскільки сформовані в дітей навички, що є основою здорового способу життя:

правильне харчування, відсутність шкідливих звичок, рухова активність, безпека життєдіяльності, гігієна тощо. Переважна більшість опитаних (1 750) усвідомлюють залежність власного здоров'я від способу життя (діаграма 9).

Діаграма 9

Від яких факторів найбільше залежить стан Вашого здоров'я?

77 % опитаних стверджують, що ведуть фізично активне життя, щодня роблять фізичні вправи. Однак на питання про активний відпочинок (прогулянки на свіжому повітрі, заняття спортом, рухливі ігри) ствердно відповіли 58 % респондентів. Разом із тим 58 % опитаних щодня тривалий час працюють за комп'ютером.

548 учасників опитування зазначили, що хочуть відвідувати курс, присвячений питанням дієтології та формування красивої статури. Разом із тим 57 % опитаних стверджують, що дотримуються принципів здорового харчування. При цьому значна кількість респондентів (45 %) позначили, що дозволяють собі пізню вечерю.

Респондентам були запропоновані декілька запитань, що стосуються шкідливих звичок. 24 % опитаних вважають, що позбутися шкідливої звички дуже легко. 61 % опитаних не усвідомлює, що шкідливі звички впливають на тривалість життя.

Також викликає занепокоєння ціла низка даних:

- 3 % респондентів готові спробувати наркотичні речовини на пропозицію друзів, 6 % опитаних вважають, що наркотичні речовини дозволяють «класно проводити дозвілля»;
- 56 % опитаних гадають, що регулярне, але контрольоване, вживання алкоголю не спричиняє серйозної шкоди організму підлітка;
- 19 % опитаних стверджують, що іноді або в компанії друзів палять;
- 2 % мають досвід уживання наркотичних речовин;
- 5 % стверджують, що нюхали такі речовини, як клей, аерозолі, бензин;
- такі шкідливі продукти харчування, як фастфуд іноді вжи-

вають 55 %, регулярно – 5 % опитаних; чіпси і сухарики іноді вживають 62 %, регулярно – 10 %;

- такі алкогольні напої, як вино, лікер, горілка іноді вживають 28 % опитаних, у компанії друзів – 6 %, регулярно – 1 %;
- наслідки ранніх статевих стосунків для здоров'я недостатньо усвідомлюють 54 % дівчат та 51 % хлопців восьмикласників із сільської місцевості, а також 52 % хлопців десятикласників із села, 50 % хлопців одинадцятикласників із міст.

Отже, за результатами моніторингового дослідження можна зробити висновки:

- Респондентам дослідження не вистачає вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, складно обирати адекватні та ефективні способи розв'язання життєвих проблем.
- Учням бракує здатності до аналізу своїх особистих якостей, достоїнств і недоліків.
- Спостерігаються утруднення в установленні адекватних форм спілкування з іншими людьми.
- Опитаним складно проявляти толерантність у стосунках.
- Важко керувати собою й обставинами свого життя.
- Неповною мірою сформовані навички здоров'язбереження.

Компетентісний підхід в освіті передбачає формування в учнів здатності свідомо та активно ставитися до життя. Це означає наявність у них потреби в самопізнанні, саморозумінні, саморегуляції; оволодіння методами ефективної взаємодії в системі міжособистісних взаємин; прагнення до усвідомленої й адекватної оцінки результатів своєї діяльності; вибору свого життєвого шляху.

Відсутність певної ланки в особистісній структурі відбивається на процесі її життєдіяльності, створює відповідні труднощі у складному механізмі життєздійснення. Тому формування життєвої компетентності передбачає

розвиток і збагачення всіх основних життєзабезпечувальних структур.

Саме курс «Корисні навички» покликаний допомогти учням у формуванні та розвитку життєзабезпечуючих структур.

Література

1. Єрмаков І. Г. Життєва компетентність у технології життєздійснення [текст] / І. Г. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор), Л. В. Сохань та ін. – К.: Контекст, 2000. – 336 с.
2. Єрмаков І. Г. Життєтворчі компетенції особистості [текст] / І. Г. Єрмаков // Педагогічні науки та освіта: збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – Вип. І. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2007. – 252 с.
3. Єрмаков І. Г. Життєвий проект особистості: від теорії до практики: практико-зорієнтований посібник [текст] / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков. – К.: Освіта України, 2007.
4. Життєва компетентність особистості: наук.-метод. посібник [текст] / За ред.: Сохань Л. В., Єрмакова І. Г., Несен Г. М. – К.: Богдан, 2003. – 520 с.
5. Нишета В. Життєва компетентність як орієнтир сучасної шкільної історичної освіти / В. Нишета. – Режим доступу: http://bdpu.org/sites/bdpu.org/files/ifsk/nischeta_pdf/2007_2.pdf.